

ТЕМА 11. СПІВУЧАСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВOPOPУШЕННІ

1. Поняття, ознаки і значення співучасті у КП.
2. Види співучасників.
3. Форми співучасті.
4. Кримінальна відповідальність співучасників. Добровільна відмова при співучасті.
5. Причетність до КП: поняття, види.

1. У КК України співучасть у КП виділена в окремий інститут (розділ). Це обумовлено тим, що КП у співучасті вчинюється лише завдяки спільній діяльності всіх співучасників, що несе у собі підвищену суспільну небезпеку.

Співучастью у КП є умисна спільна участь декількох суб'єктів КП у вчиненні умисного КП (ст. 26 КК).

Співучасть можлива тільки **в умисному КП**.

Визначення поняття «співучасть» включає в себе об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Об'єктивні ознаки:

1) обов'язкова участь у вчиненні КП двох чи більше суб'єктів КП;

2) спільність їх дій у КП (тобто КП здійснюється спільними зусиллями всіх співучасників та кримінально протиправний наслідок є неподільним та загальним для всіх співучасників)

Суб'єктивною ознакою є спільний умисел всіх співучасників на вчинення КП і досягнення конкретного кримінально протиправного наслідку.
Спільність мотивів не обов'язкова

Співучасть можлива тільки при об'єднанні зусиль декількох суб'єктів КП. **Якщо ж об'єднуються зусилля декількох осіб, які за законом не можуть бути суб'єктами КП, то це виключає співучасть.**

Співучасть можлива на всіх стадіях умисного КП – готування, замаху та закінченого КП. Співучасть на стадії закінченого КП можлива тільки у тому разі, коли *пособник, відповідно до попередньої домовленості з іншими співучасниками, починає діяти після вчинення КП.*

2. Відповідно до ч. 1 ст. 27 КК України, співучасниками КП, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник.

Виконавцем (співвиконавцем) КП є особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами КП безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила КП, передбачене КК України (ч. 2 ст. 27 КК).

Під вчиненням КП розуміється повне або часткове виконання об'єктивної сторони складу КП.

Безпосередність вчинення КП означає, що особа сама виконує об'єктивну сторону КП

Виконання об'єктивної сторони складу КП виконавцем можливо і шляхом використання осіб, які за законом не можуть бути суб'єктом КП (посереднє вчинення КП)

Організатором є особа, яка організувала вчинення КП (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації (ч. 3 ст. 27 КК).

З об'єктивної сторони організа́торство передбачає **лише активні дії**. Дії організатора завжди перебувають у причинному зв'язку з тим КП, що вчинює виконавець. Також КП, що вчинює виконавець, повинен охоплюватися умислом організатора.

При з'ясуванні змісту ознак, за якими особа може бути визнана організатором вчинення КП (кримінальних правопорушень), потрібно виходити з того, що дії організаційного характеру полягають в об'єднанні дій інших співучасників і спрямуванні їх на вчинення одного чи декількох КП або в координації поведінки цих осіб.

Організація вчинення КП (кримінальних правопорушень) може полягати в залученні співучасників усіх видів (виконавців, пособників, підбурювачів, інших організаторів) або лише одного з них (наприклад, виконавців) і здійснюватись у формі наказу, угоди, прохання, підкупу, доручення, замовлення тощо. Мета зберегти єдність співучасників для подальшої кримінально протиправної діяльності при цьому не ставиться.

Керування підготовкою КП (кримінальних правопорушень) виявляється у спрямуванні дій виконавця, пособника, підбурювача на готування до одного чи декількох КП, а саме на:

- замовлення КП;
- підшукування або пристосування засобів чи знарядь його вчинення;
- залучення співучасників, інструктування їх щодо виконання відповідних кримінально протиправних діянь;
- усунення перешкод та інше умисне створення умов для вчинення КП;

розроблення заходів щодо нейтралізації діяльності правоохоронних органів, організація підкупу працівника, застосування насильства до нього або його близьких, усунення з посади чи інше блокування його діяльності, яка може перешкодити реалізації кримінально протиправних намірів

- визначення місць переховування співучасників після вчинення КП та його знарядь, а також предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, тощо.

Керування вчиненням КП (кримінальних правопорушень) передбачає спрямування зусиль інших співучасників на безпосереднє виконання діянь, що становлять об'єктивну сторону складу КП (діяння виконавця), або на забезпечення такого виконання (діяння пособника та підбурювача).

може полягати в інструктуванні учасників КП щодо виконання тих чи інших діянь, які становлять об'єктивну сторону складу КП, або щодо забезпечення їх виконання, у координації кримінально протиправних дій співучасників (розставлення останніх на місці КП, визначення послідовності їх дій, налагодження зв'язку між ними), у забезпеченні прикриття цих дій тощо

Утворення (створення) організованої групи чи злочинної організації слід розуміти як сукупність дій з організації (формування, заснування) стійкого кримінально протиправного об'єднання для заняття кримінально протиправною діяльністю. Проте **основною метою** організатора такої групи (організації) є утворення стійкого об'єднання осіб для заняття кримінально протиправною діяльністю, забезпечення взаємозв'язку між діями всіх учасників останнього, упорядкування взаємодії його структурних частин.

Керування організованою групою або злочинною організацією полягає у вчиненні сукупності дій, спрямованих на управління їх функціонуванням як стійких об'єднань осіб

забезпечення існування, відповідного рівня організованості, дотримання загальних правил поведінки і дисципліни; вербування нових учасників, розподіл або перерозподіл між ними функціональних обов'язків; планування конкретних КП і кримінально протиправної діяльності в цілому; організація заходів щодо прикриття останньої; вдосконалення структури об'єднання

та здійсненням ними кримінально протиправної діяльності.

визначення її мети і напрямів, конкретних завдань об'єднання, його структурних частин або окремих учасників, координація їхніх дій; ініціювання здійснення певного виду кримінально протиправної діяльності чи вчинення конкретних КП тощо

Зазначені дії організаційного характеру можуть здійснюватись у формі віддання наказів, розпоряджень, давання доручень, проведення інструктажів, прийняття звітів про виконання тих чи інших дій, застосування заходів впливу щодо учасників кримінально протиправного об'єднання за невиконання наказів і доручень, порушення встановлених правил поведінки.

Забезпечення фінансування кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації може полягати і в організації постачання їй коштів іншими особами, і в безпосередньому його здійсненні. У такий спосіб кошти можуть спрямовуватись на фінансування витрат, пов'язаних як із функціонуванням організованої групи чи злочинної організації, так і зі вчиненням конкретного КП.

придбання автотехнічних засобів, зброї чи іншого майна, оренда приміщення, виплата коштів членам цих об'єднань за виконання ними відповідних функцій, а також винагороди виконавцям та іншим співучасникам КП, підкуп представників влади, здійснення розвідувальних заходів, вкладання коштів у незаконну підприємницьку діяльність тощо

При цьому слід мати на увазі, що здійснення іншого, крім фінансового (наприклад, матеріально-технічного, інформаційного), **забезпечення** кримінально протиправної діяльності організованої групи чи злочинної організації за змістом ч. 3 ст. 27 КК не є підставою для визнання особи організатором.

Організація приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації може полягати у координації дій щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних зазначеними об'єднаннями кримінально протиправним шляхом; підкупу осіб, уповноважених на виконання функцій держави; створення умов для проникнення учасників цих об'єднань до органів влади з метою забезпечити безпеку кримінально протиправної діяльності та виїзду учасників такої діяльності за межі регіону чи країни; збуту предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом; маскування слідів КП; фізичного знищення потерпілих чи свідків, а також тих співучасників, які могли б виступити як свідки. **Таке приховування є специфічною формою пособницької діяльності.**

У разі, коли приховування, на організацію якого були спрямовані дії особи, саме по собі утворює склад окремого КП (наприклад, вбивство, знищення чи пошкодження майна, надання неправомірної вигоди, легалізація (відмивання) доходів, здобутих кримінально протиправним шляхом) і це охоплювалось умислом такої особи, її дії **необхідно додатково кваліфікувати ще й як організацію відповідного КП.**

Підбурювачем є особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила іншого співучасника до вчинення КП (ч. 4 ст. 27 КК).

Схиляння до вчинення КП передбачає викликання бажання, рішучості у іншого співучасника вчинити КП. Способи схиляння можуть бути різними. Підбурювання має місце тоді, коли **схиляється конкретна особа до вчинення конкретного КП, а не взагалі**. З об'єктивної сторони підбурювання характеризується **лише активними діями**. Воно можливе на стадії підготовки або під час вчинення КП.

Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню КП іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати особу, яка вчинила КП, знаряддя чи засоби вчинення КП, сліди КП чи предмети, здобуті кримінально протиправним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню КП (ч. 5 ст. 27 КК).

Сприяння вчиненню КП означає, що пособник своїми діями або бездіяльністю, зміцнює бажання, рішучість співучасників на вчинення КП.

В залежності від дій, які виконує пособник, виділяють:

Фізичне пособництво – це: надання засобів чи знарядь, усунення перешкод для вчинення КП, сприяння приховуванню КП

Інтелектуальне пособництво – це: надання порад, вказівок, надання обіцянки приховати КП

Не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування особи, яка вчинила КП, знарядь і засобів учинення КП, слідів КП чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів.

Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 КК «Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом» (*заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом*) та 396 КК «Приховування злочину» (*заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину*).

Проте, не підлягають кримінальній відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховування злочину члени сім'ї чи близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом.

Також не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення КП неповідомлення про достовірно відоме підготовлюване чи вчинюване КП (ч. 7 ст. 27 КК). Такі особи підлягають відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить склад іншого КП.

3. *Форми співучасті* – це різновиди об'єднання співучасників.

В залежності від тих ролей, які виконують співучасники у вчинюваному КП, виділяють:

Проста співучасть (співвиконавство)

передбачає, що всі співучасники виконують однорідну роль, хоча їхні дії можуть різнитися за характером. Така співучасть ще називається *співучастю без розподілу ролей*

Складна співучасть (або співучасть з розподілом ролей)

має місце там, де всі співучасники виконують різні ролі (хтось є виконавцем, хтось – організатором, підбурювачем і т. ін.)

В залежності від характеру об'єднання співучасників, виділяють такі **форми співучасті**:

– вчинення КП групою осіб (ч. 1 ст. 28 КК);

тільки проста

– вчинення КП групою осіб за попередньою змовою (ч. 2 ст. 28 КК);

проста і складна

– вчинення КП організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК);

тільки складна

– вчинення КП злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК).

тільки складна

КП визнається таким, що вчинений *групою осіб*, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою.

Це означає, що змова на вчинення КП має місце не до початку КП, а **в процесі вчинення КП**, але до його завершення. Тобто, коли один виконавець вже почав вчинювати КП, а інші – приєднуються до нього. Така форма *можлива тільки при співвиконавстві*

КП визнається вчиненим *за попередньою змовою групою осіб*, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто **до початку КП**, домовилися про спільне його вчинення.

Ця форма *можлива як при співвиконавстві, так і при розподілі ролей*

КП визнається вчиненим *організованою групою*, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) КП, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Тобто, *ознаками організованої групи є:*

- 1) наявність трьох або більше осіб;
- 2) стійкість об'єднання;
- 3) об'єднання для вчинення кількох КП, які повинні бути об'єднані єдиним планом;
- 4) розподіл ролей

Таку групу слід вважати утвореною з моменту досягання її учасниками домовленості про вчинення першого КП за наявності планів щодо подальшої спільності кримінально протиправної діяльності

КП визнається вчиненням **злочинною організацією**, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Ознаки злочинної організації:

- 1) наявність п'ятьох і більше осіб;
- 2) стійкість об'єднання;
- 3) ієрархічність (тобто вертикальна система підпорядкування);
- 4) наявність структурних частин;
- 5) об'єднання для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів;
- 6) розподіл ролей;
- 7) об'єднання для керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп

Злочинну організацію слід вважати утвореною (створеною), якщо після досягнення особами згоди щодо вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але до його закінчення об'єднання набуло всіх обов'язкових ознак такої організації. При цьому не має значення, передувала набуттю об'єднанням ознак злочинної організації стадія його існування як організованої групи чи зазначена організація була одразу створена як така

Якщо перше, а також наступні КП були вчинені до набуття об'єднанням усіх обов'язкових ознак злочинної організації, ці КП за наявності до того підстав **необхідно кваліфікувати як такі, що вчинені організованою групою.**

Стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як **внутрішнім** (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і **зовнішнім** (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по кримінально протиправному середовищу тощо).

На здатність об'єднання протидіяти **внутрішнім дезорганізуючим факторам** указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану кримінально протиправної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення.

Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по кримінально протиправному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо.

Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію

Структура кримінально протиправного об'єднання – це його внутрішня побудова, яка визначається відповідною конфігурацією і змістом стійких зв'язків учасників об'єднання та забезпечує психологічну єдність і стабільність останнього.

 Ієрархічність злочинної організації полягає у підпорядкованості учасників останньої організатору і забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків та принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин при здійсненні спільної кримінально протиправної діяльності.

 Вступ особи до організованої групи чи злочинної організації (участь у ній) означає надання цією особою згоди на участь у такому об'єднанні за умови, що вона усвідомлювала факт його існування і підтвердила певними діями реальність своїх намірів.

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК суб'єктом КП, вчиненого організованою групою, може визнаватись лише особа, яка є учасником такого об'єднання, причому не тільки та, котра була одним із виконавців КП, а й та, котра його готувала.

Тому у випадках, коли діяльність організованої групи була припинена на стадії готування КП чи ця група здійснила готування, а діяння, що становить об'єктивну сторону складу КП, було виконане не всіма, а одним чи двома її учасниками, суди мають кваліфікувати КП як учинене організованою групою

4. Існують певні особливості кримінальної відповідальності осіб при співучасті.

При **простій формі співучасті** (співвиконавстві), всі виконавці підлягають кримінальній відповідальності за *статтею Особливої частини КК України, яка передбачає вчинене ними КП*

При **складній формі**, тобто з розподілом ролей, виконавець (співвиконавець) підлягає кримінальній відповідальності за *статтею Особливої частини КК України, яка передбачає вчинене ним КП*. А організатор, підбурювач та пособник – за *відповідною частиною ст. 27 КК України і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, яка передбачає КП, вчинений виконавцем*

 Організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі КП, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом.

 Дії організатора КП при співучасті належить кваліфікувати за статтею Особливої частини КК, якою передбачено відповідальність за вчинене КП, із посиланням на ч. 3 ст. 27 КК, а **якщо він був одним із виконавців діянь, що становлять об'єктивну сторону складу цього КП, – без посилання на зазначену норму**. Якщо ж особа брала участь у вчиненні одного КП як організатор, а іншого – як виконавець, пособник чи підбурювач, її дії в кожному випадку мають кваліфікуватися самостійно.

 Інші учасники організованої групи чи злочинної організації підлягають кримінальній відповідальності за КП, у підготовці чи вчиненні яких вони брали участь, **незалежно від тієї ролі, яку виконував у КП кожен з них**.

Ознаки, що характеризують особу окремого співучасника КП, ставляться у вину лише цьому співучасникові. Інші обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені у статтях Особливої частини КК України як ознаки КП, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться в вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини.

У разі вчинення виконавцем незакінченого КП інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому КП.

Співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом (при, так званому, *ексцесі виконавця*).

Добровільна відмова від доведення КП до кінця при співучасті повинна відповідати вимогам ст. 17 КК України, але має також свої особливості.

У разі добровільної відмови від вчинення КП виконавцем (співвиконавцем), то він звільняється від кримінальної відповідальності. А інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до КП чи замах на те КП, від вчинення якого відмовився виконавець

Якщо ж добровільно відмовляються від вчинення КП організатор, підбурювач чи пособник, то вони звільняються від кримінальної відповідальності лише у тому випадку, якщо вони відвернули вчинення КП або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про КП, що готується або вчиняється. Тобто обов'язковою ознакою добровільної відмови організатора, підбурювача чи пособника є активні дії по запобіганню вчиненню КП

Але добровільною відмовою від вчинення КП пособника може бути також ненадання ним засобів чи знарядь вчинення КП або неусунення перешкод вчиненню КП

5. Причетність до КП – це такі дії або бездіяльність особи, які пов’язані із вчиненням КП, але не є співучастю у ньому.

Види причетності:

- заздалегідь необіцяне переховування особи, яка вчинила КП, знарядь і засобів вчинення КП, слідів КП чи предметів здобутих кримінально протиправним шляхом;
- заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом;
- заздалегідь не обіцяне потурання КП;
- заздалегідь обіцяне повідомлення про КП.

Не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування особи, яка вчинила КП, знарядь і засобів учинення КП, слідів КП чи предметів, здобутих кримінально протиправним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили такі діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України

Потурання КП – це невиконання особою покладених на неї юридичних обов’язків по запобіганню чи припиненню КП.

Потурання КП полягає у бездіяльності. Як і будь-яка бездіяльність, вона є кримінально караною за таких умов:

- 1) на особу покладено обов’язок вчинити певну дію, у даному випадку – припинити КП;
- 2) особа має можливість вчинити дію, до якої її зобов’язано, тобто має достатні фізичні сили, щоб примусити особу, яка вчиняє КП, припинити посягання; підлеглих, яким можна доручити певні функції; а також транспорт, зв’язок, інші засоби;
- 3) дії, які особа була зобов’язана і могла вчинити, відвернули б КП або забезпечили б його припинення.

Також не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення КП повідомлення про достовірно відоме підготовлюване чи вчинюване КП (ч. 7 ст. 27 КК України). Такі особи підлягають відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить склад іншого КП (службове КП чи КП проти правосуддя).